

Вербіцька І.І.,
викладач
Чортківський інститут підприємництва і бізнесу
Тернопільський національний економічний університет

ПОНЯТТЯ І ЗМІСТ РИЗИКУ ЯК НЕВІД'ЄМНОЇ СКЛАДОВОЇ СУЧАСНОГО БІЗНЕСУ

Анотація. В статті розкрито суть поняття «ризик». Уточнено складові ризику, виявлено його класифікацію. Визначено основні моменти утворення ризиків на підприємстві. Запропоновано шляхи мінімізації ризику в підприємстві.

Annotation. In the article essence of concept is exposed «risk». Risk constituents are specified, found out his classification. Certainly basic moments of formation of risks on an enterprise. The ways of minimization of risk are offered in an enterprise.

Ключові слова: ризик, економічний ризик, види ризику, напрями ризику.

Постановка проблеми. Сучасному етапу розвитку економіки характерні динамічність і суперечливість ринкових перетворень. Для ринкового господарства характерними є зміни економічної ситуації, посилення чи послаблення конкурентної боротьби або спади ділової активності та низка інших факторів невизначеності. В цих умовах без врахування чиннику ризику в підприємницькій діяльності обійтися просто неможливо. Успіх підприємств залежить від того, наскільки правильно вони будуть орієнтуватися у цій складній обстановці, як точно зможуть передбачити і врахувати появу негативних факторів, що ведуть до втрат. При цьому завдання підприємства полягає не в уникненні ризику взагалі, а в передбаченні, оцінці і зведенні його негативних наслідків до мінімального рівня.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Головні напрями дослідження проблеми ризику

досліджувались такими видатними економістами, як А. Маршалл, Й. Шумпетер, Г. Марковіц, Дж. Фон Нейман, Ф. Найт, Д. Тобін, А.П. Альгін, М.І. Баканов, М.Г. Лапуста, М. Роджерс, Т.М. Севрук. Вагомий внесок у розвиток теорії економічного ризику зробили такі вітчизняні вчені, як Балабанова І.Т., Андрійчук В.Г., Вітлінський В.В., Єлейко В.В., Кардаш В.А., Наконечний С.І., Пікус Р.В., Хохлова Н.В., Ястремський О.І., Осадець С.С. та ін.

Постановка завдання. Суперечливий процес трансформації економічних відносин в Україні вимагає поглиблення теоретичних і практичних доробок щодо управління ризиками. Саме тому слід досконало ознайомитися з сутнісними аспектами ризику.

Виклад основного матеріалу дослідження. Ризик є невід'ємною частиною ділової активності на будь-якому ринку. З ним стикаються не тільки під час прийняття управлінських рішень з приводу розміщення грошей у банку, купівлі цінних паперів, вкладанні коштів у нове виробництво тощо, але й у випадку бездіяльності у сфері бізнесу, яка пов'язана з ризиком невикористаних можливостей. Нові умови життя диктують нові правила. Зміни, що відбуваються навколо, змусили підприємства приймати сміливі та нетрадиційні, а інколи навіть і авантюрні рішення. Причому, чим рішення ризикованіше, тим більше шансів отримати надприбутки, проте в разі невдачі зростають, відповідно, і втрати. Однак не ризикувати – це означає не братися за справу. Результат неризикування один – недоодержання прибутків. Завдання підприємства полягає не в уникненні ризику взагалі, а в передбаченні, оцінці і зведенні його негативних наслідків до мінімального рівня.

Процес переходу України до ринкових відносин виявився набагато складнішим і суперечливішим, ніж це здавалося спочатку авторам і керівникам проведених реформ, адже їх наслідки спричинили неоднозначний вплив на стан підприємств та організацій. Окремим із них вдалося адаптуватися до ринкового середовища, для інших нові методи господарювання виявилися настільки складними, що призвели до їх збитковості, навіть банкрутства.

Аналіз стану економіки України доводить, що на сучасному етапі підприємства працюють в умовах невизначеності та ризику. Ризик супроводжує функціонування всіх суб'єктів ринку, а це дає можливість зробити висновок про те, що без урахування чиннику ризику в підприємницькій діяльності не обійтися.

Переважає більшість авторів пропонує власне визначення поняття «ризик». Усі ці визначення, на нашу думку, можна розділити на дві групи: по-перше, це ті, котрі виходять з результату дії; по-друге, – ті, котрі відштовхуються від сутності феномена ризику. Так, Савчук В.П. [5, с. 257], Севрук В.Т. [7, с. 18], Лапуста М.Г. [3, с. 56] пропонують розуміти під ризиком можливість втрати ресурсів або недоодержання доходів у результаті здійснення визначеної виробничої чи іншої господарської діяльності. При розробці і здійсненні інвестиційних проєктів ризик трактують як невизначеність, пов'язану з можливістю виникнення несприятливих ситуацій, наслідком яких є збитковість чи зниження ефективності проєкту. Незважаючи на те, що розглянуті вище точки зору одержали найбільше поширення, в останніх роботах, присвячених цій проблемі, Устенко О.Л. [9, с. 31] і Черкасов В.В. [11, с. 8] використовують поняття «економічного ризику» у більш широкому контексті ситуативної характеристики діяльності будь-якого суб'єкта економіки, що міститься в невизначеності її результату і можливості несприятливих наслідків.

Термін «ризик» можна поділити на три напрямки.

Перший напрямок – пояснення ризику з точки зору фінансових результатів комерційної діяльності. Ризик – це небезпека чи можливість втрат при настанні деяких подій. Це величина можливого збитку, ризик втрати доходу.

Другий напрямок – спроба дати визначення поняттю ризик, використовуючи математичний понятійний апарат. Це пов'язано з спробами виміряти величину ризику за допомогою інструментів теорії ймовірності. Тому «ризик» трактується як:

- відхилення фактично встановлених даних від типового, середнього рівня чи альтернативного значення оцінюємого фактора;
- можливість відхилення якихось величин від очікуваних значень;
- функція, яка є результатом ймовірності і величини збитку;
- еквівалент варіації розподілу ймовірностей всіх можливих наслідків ризикової ситуації;
- вартісне вираження ймовірності події, що приводить до збитків.

Третій напрямок – автори пов'язують ризик з можливістю відхилення від очікуваного ходу подій. Цієї точки зору притримуються ряд вітчизняних і зарубіжних авторів: П. Самюельсон [6], П. Хейне [10] та ін. Ця точка зору, на нашу думку, є найбільш адекватною дійсності.

Виділяють чотири характерні властивості ризику, які невіддільні від його змісту: суперечливість, альтернативність, правомірність та невизначеність.

Суперечливість ризику виявляється в різних аспектах. В умовах невизначеності та ситуації неминучого вибору ризик, з одного боку, зорієнтований на отримання суспільно значущих результатів неординарними, новими способами, які забезпечують втілення ініціатив, новаторських ідей, соціальних експериментів, тоді як з другого боку, веде до несприятливих соціально-

економічних наслідків, так як в умовах неповної вихідної інформації оптимальне рішення приймається без належного врахування об'єктивних економічних закономірностей розвитку явища, якого воно стосується. Суперечлива природа ризику виявляється також у зіткненні об'єктивно існуючих ризикованих дій з їх суб'єктивною оцінкою.

Альтернативність ризику полягає в необхідності вибору рішення при наявності двох або кількох найбільш можливих його варіантів. Труднощі в прийнятті рішення, породжені альтернативністю, вирішуються в залежності від конкретної ситуації самими різними способами: у простих випадках покладаються на минулий досвід та інтуїцію, а у складних – вдаються до спеціальних методів і моделей.

Чи не основною характеристикою ризику є його правомірність. Прийняте рішення повинне відповідати вимогам чинного законодавства, статуту підприємства, який регламентує його діяльність, взаємовідносини з іншими суб'єктами господарювання та узгодженого з чинним законодавством колективного договору, що регулює відносини трудового колективу з адміністрацією підприємства.

Найбільш характерною причиною існування ризику в управлінській діяльності є невизначеність. Невизначеність – це неповне або неточне уявлення про значення різних параметрів в майбутньому, які породжені різноманітними причинами і, перш за все, неповнотою або неточністю інформації про умови реалізації рішення, у тому числі пов'язаних з ними витратах і результатах.

Ризик та невизначеність – це елементи і господарської діяльності, і процесів управління. На сьогоднішній день економістами встановлено відмінності між ризиком і невизначеністю.

У процесі дослідження нами виявлено неоднозначність у тлумаченні поняття «ризик» вітчизняними та зарубіжними вченими. Можливо виділити такі підходи до інтерпретації даної категорії:

- ризик – це імовірність (можливість) отримання (тільки) небажаного результату (імовірність втрати суб'єктом господарювання частини своїх прибутків; можливість одержання від'ємних результатів (збитків); імовірність появи несприятливої події; імовірність завдання збитку внаслідок ведення будь-якої справи); або (чи тільки) імовірність сприятливого позитивного результату, удача, шанс одержати додатковий прибуток (можливість отримання значної вигоди в результаті здійснення підприємницької діяльності, можливість отримання додаткового прибутку за позитивних для підприємця умов);

- ризик – невизначеність майбутнього стану, внутрішньої ситуації та зовнішнього середовища, невпевненість у результаті, невизначеність в отриманні доходу, розмір якого залежить від загального стану економіки;

- ризик – це діяльність, пов'язана з подоланням невизначеності у ситуації неминучого вибору, в процесі якої є можливість кількісно та якісно оцінити імовірність досягнення передбачуваного результату та відхилення від мети.

Слід зазначити, що в економічній літературі дуже поширений підхід до трактування «ризик» як імовірності недоотримання прибутку, втрати ресурсів чи понесення збитку в результаті здійснення операцій певного напрямку підприємницької діяльності. У країнах з розвинутою ринковою економікою під ризиком найчастіше розуміють можливість понесення витрат, які можуть виникнути в результаті реалізації будь-якого рішення. Тобто, розглядається імовірність появи тільки результатів і наслідків, негативних для суб'єкта ризику.

Основними причинами невизначеності в процесі прийняття господарських рішень, на нашу думку, виступають:

- динамічність змін внутрішніх і зовнішніх умов розвитку економіки;
- недетермінованість (наслідок відсутності ймовірності повного передбачення та прогнозування) процесів, які мали місце на підприємстві зокрема, та в економічному середовищі в цілому;
- часовий лаг між прийняттям рішення та його результатом;
- рівень складності взаємозв'язку між параметрами, що впливають на рішення; досвід у вирішенні аналогічних питань;
- ступінь контрольованості процесу;
- випадковість, конфліктність подій;
- вплив суб'єктивних чинників (наприклад, недостатній рівень кваліфікації персоналу, що здійснює аналіз ситуації, оцінює наявну інформацію);
- відсутність повної інформації, її неточність, замовчування.

Висновки з даного дослідження. Таким чином, під час дослідження виявлено неоднозначність тлумачення поняття «ризик» вітчизняними та зарубіжними вченими.

Підтверджено, що причиною появи ризиків виступає фактор невизначеності, яка, в свою чергу, зумовлена цілою низкою причин і може мати декілька видових проявів. Основна відмінність

між невизначеністю і ризиком полягає в тому, що перша існує об'єктивно, а породжений нею ризик має об'єктивно-суб'єктивну природу. Невизначеність, в свою чергу, передбачає наявність факторів, за яких результати дій не є детермінованими, а ступінь впливу кожного фактору – невідомий. Усунути невизначеність неможливо, оскільки вона є елементом об'єктивної дійсності. Проте, невизначеність не завжди є негативним фактором, оскільки усвідомлення факту її існування мотивує до самостійного вирішення управлінських задач, творчого пошуку.

Поділ ризиків за джерелами виникнення дозволяє краще оцінити їх, вибрати методи їх мінімізації, прорахувати можливі негативні наслідки.

Використана література

1. Альгин А.П. Грани экономического риска. – М.: Знание, 1991. – 64 с.
2. Балабанов И.Т. Финансовый менеджмент. – М.: Финансы и статистика, 1994. – 222 с.
3. Лапуста М.Г., Шаршукова Л.Г. Риски в предпринимательской деятельности. – М.: Инфра-М, 1996. – 224 с.
4. Райзберг Б.А., Лозовский Л.И., Стародубцева Е.Б. Современный экономический словарь. – 2-е изд. испр. – М.: ИНФРА-М, 1999. – 479 с.
5. Савчук В.П., Прилипко С.И., Величко Е.Г. Анализ и разработка инвестиционных проектов. – К.: Абсолют-В, Эльга, 1999. – 304 с.
6. Самюельсон П. Экономика. М.: НПО «Алгон» ВНИИСИ т.1. 1994. – 333 с.
7. Севру В.Т. Анализ кредитного риска // Бухгалтерский учет. – 1993. – №10. – С. 15-19.
8. Стоянова Е.С. Финансовый менеджмент. – М.: Перспектива, 1995. – 194 с.
9. Устенко О.Л. Теория экономического риска. – К.: МАУП, 1997. – 164 с.
10. Хейне Пол. Экономический образ мышления. Пер. с англ. – М.: Изд-во Новости, 1991. – 704 с.
11. Черкасов В.В. Деловой риск в предпринимательской деятельности. – К.: Либра, 1996. – 160 с.